

intervju

Snježana Kordić, lingvistica iz Hrvatske

Sveto trojstvo jezika, nacije i države

Snježana Kordić, hrvatska lingvistica, predavala je na univerzitetima u Frankfurtu, Bochumu, Münsteru i Berlinu. U Njemačkoj je habilitirala 2002. godine, a doktorirala je 1993. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Njena knjiga *Jezik i nacionalizam* je u Hrvatskoj pokrenula pravu političku buru. Za *Dane* govori o svojoj teoriji jezičkog policentrizma, fašizmu, političkim implikacijama jezika i akademskoj zajednici u Hrvatskoj

DANI: Gospodo Kordić, Vaša knjiga *Jezik i nacionalizam* već godinama diže prašinu u Hrvatskoj i u regiji. Zašto?

KORDIĆ: Knjiga je fokusirana na tri velike teme. Prva je o čišćenju jezika, a iz nje se vidi da je skandal što se u hrvatskim školama uči o purizmu kao o nečemu dobrom i pozitivnom, i što se prešućuje da je purizam suprotan od znanosti i da je povezan s nacizmom i fašizmom. Druga cjelina je o policentričnom standardnom jeziku, a na osnovi nje proizlazi da je skandalozno što Hrvatska, Srbija, Bosna i Hercegovina i Crna Gora sprovode administrativnu, sudsku i školsku praksu kao da se radi o međusobno stranim jezicima, dok svi znanstveni kriteriji pokazuju da to nije istina. Treća cjelina govori o naciji, kulturi, identitetu i povijesti, pokazujući da je skandal što u 21. stoljeću naši jezikoslovci poistovjećuju naciju i jezik, i time negiraju postojanje austrijske nacije, američke, švicarske i većine drugih nacija u svijetu.

DANI: Znači li to da je jezička čistoća koja se nameće u svim državama bivše Jugoslavije zapravo politički konstrukt?

KORDIĆ: Tako je. Umjesto da se u školama razvija svijest da je varijacija u jeziku najnormalnija stvar i bogatstvo, usađuje se neznanstveno shvaćanje da je cenzurirani jezik ispravan jezik. Uvode se umjetne promjene u jezik da bi se povećala razlika naspram susjeda. U ime toga sprovodi se jezično nasilje nad pripadnicima vlastite nacije.

DANI: Nalazite li paradoks u učešću religijskih zajednica u insistiranju na čistom jeziku? Ovo pitam stoga što se uglavnom radi o religijama koje svoje kanonske tekstove imaju u neslavenskim jezicima?

KORDIĆ: Sve tri najveće religijske zajednice kod nas su, ustvari, prikrivene političke stranke. A kad već govorimo o njima, evo jedan meni zabavan paradoks. Očekivalo bi se da hrvatstvo koje se povezuje s katoličanstvom obiluje više riječima latinskog porijekla nego srpska varijanta. Međutim, suprotno je. Baš hrvatski jezikoslovci i katoli-

čki svećenici trijebe iz jezika internacionalizme, koji su najčešće latinskog porijekla, pa latinizama danas ima više u Srbiji nego u Hrvatskoj. Eto, kad silom žele praviti razlike, znajući da se u Srbiji slobodno koriste internacionalizmi, ne preostaje im drugo nego da onda oni izbacuju latinizme i tako se jezično udaljuju i od majčinske rimokatoličke crkve čiju povezanost s Hrvatima, inače, ponosno ističu.

“U akademskoj zajednici je stanje takvo da su profesori, iako su zamijenili znanost politiziranjem, na stalnim radnim mjestima, i svoje nasljednike izabiru po mjeri sebi, često čak iz vlastite obitelji, tako da su tu promjene još teže i sporije nego u politici, gdje nova garnitura političara zamjenjuje one koji izgube na izborima”

DANI: Jedna od konstatacija u Vašoj knjizi je da Hrvati, Srbi, Bošnjaci i Crnogorci govore standardnim varijantama jednog policentričnog standardnog jezika, a takav je slučaj i sa svim većim evropskim jezicima. Na čemu ste bazirali tu tezu?

KORDIĆ: Neki bi možda voljeli da ih se gleda kao revolucionarne, ali ovdje se ne radi o tome, nego o već pola stoljeća općeprihvaćenoj, u svijetu klasifikacija standardnih jezika, prema kojoj se oni dijele na monocentrične, kakav je japanski ili ruski, i policentrične, kakav je njemački, engleski, španjolski, francuski, portugalski, arapski, malajski, nizozemski, hindustanski, armenski. Teze koje iznosim u knjizi nisu moje, nego citiram preko petsto radova znanstvenika iz čitavog svijeta. A to što su naši jezikoslovci izolirani od svijeta, to je njihov problem, a ne moj. Naši jezikoslovci svojim inzistiranjem da govorimo, navodno, različitim standardnim jezicima, negiraju postojanje svih svjetskih jezika jer svaki od njih se sastoji od različitih nacionalnih varijanata i predstavlja jedan standardni jezik policentričnog tipa, a ne nekoliko standardnih jezika. Inače, da spomenem

da su domaći jezikoslovci primjenjivali teoriju o varijantama našeg jezika do 1990. i onda su je odjednom “zaboravili”. Ta amnezija im traje do danas.

DANI: Još je davno jezik definiran kao sistem razlika. Međutim kod nas se te razlike konstituiraju kao razlike od drugog, a ne kao strukture unutar jezika. Zašto?

KORDIĆ: Kad spominjete jezik kao sistem razlika, moram napomenuti da je za komunikaciju jednako važna istost kao i razlika. Bez istosti nema komunikacije: ako nam svima riječi ne znače isto, ne možemo komunicirati; ako nam svima gramatički nastavci ne znače isto, ne možemo komunicirati; ako svi ne tvorimo prezent na isti način, ne možemo komunicirati, i tako dalje. A ovo što pitate, zašto se kod nas forsira pravljenje međunacionalnih jezičnih razlika, to je zato što su nacionalne političke elite na prostoru bivše Jugoslavije krenule prije nekoliko desetljeća u pravljenje samostalnih država s netočnim stavom da nacije ne mogu postojati niti imati samostalnu državu ako nemaju jezik različit od drugih nacija. Zato su uvjerali sebe i druge da govore različitim jezicima.

Sada, kad imaju različite države, u njima još uvijek živi ideja o svetom trojstvu jezika, nacije i države. Zbog toga ove države i nakon svog formiranja nastavljaju inzistirati na tvrdnji da se radi o različitim jezicima jer se plaše da bi svijest o istosti jezika mogla utjecati u smjeru ponovnog ujedinjavanja država, a ujedinjavanjem bi današnje nacionalne političke elite u određenoj mjeri izgubile vlast koju imaju. Te elite zaboravljaju da istost jezika ne ugrožava postojanje zasebnih država. Uostalom, dovoljno je vidjeti primjere brojnih država u svijetu koje govore isti jezik kao neke druge države.

DANI: Čini se da je uloga jezika ključna u procesu nacionalnih diferencijacija. Kakvo je vaše viđenje formule jedan jezik, jedna nacija, jedna zemlja?

KORDIĆ: Kad bi jezik bio ključan, onda ne bi mogla nastati nijedna od ovih nacija jer jezik im je za-

jednički. Također ne bi mogla nastati ni postojati većina drugih nacija u svijetu, a vidimo da svejedno postoje. Formula koju spominjete dovodi se u Evropi u vezu s imenom Adolfa Hitlera.

DANI: Možemo li reći da se u nastavi jezika zapravo regrutuju budući sinovi i kćeri nacije?

KORDIĆ: Nacionalističke stranke koriste školstvo da im proizvedu buduće birače. Čak i razdvajaju djecu po nacionalnoj pripadnosti u vrtićima i školama pod krinkom da navodno govore različitim jezicima. Takav jezični apartheid postoji u Bosni i Hercegovini, u Hrvatskoj, Sandžaku i u Vojvodini.

Najodgovorniji za njega su jezikoslovci, jer oni ga legitimiraju svojom netočnom tvrdnjom da se radi o različitim standardnim jezicima. Zbog te njihove tvrdnje postoje i odvojene televizije i odvojen radio-program, bankomati u Sarajevu nude s lijeve strane izbor jezika engleski, njemački, talijanski, a s desne strane izbor bosanski, hrvatski, srpski. Zbog istog razloga na kutijama cigareta piše tri puta da pušenje ubija, jer kako bi inače ljudi razumjeli tako važnu poruku ako je na stranom jeziku. Netko će možda reći to je "strani jezik koji se

DANI: Kakav je stav hrvatskih socijaldemokrata o Vašoj ideji jezičke politike?

KORDIĆ: Nemam kontakt ni s jednim političarem. Ni političari ne mogu puno toga napraviti na planu jezične politike ako nemaju podršku barem dijela akademske zajednice. A u akademskoj zajednici je stanje takvo da su profesori, iako su zamijenili znanost politiziranjem, na stalnim radnim mjestima, i svoje nasljednike izabiru po mjeri sebi, često čak iz vlastite obitelji, tako da su tu promjene još teže i sporije nego u politici, gdje nova garnitura političara zamjenjuje one koji izgube na izborima.

Jezična politika bi se trebala promijeniti u smjeru da se svatko slobodno izražava, da nitko nikoga jezično ne ispravlja. Trebalo bi ukinuti jezične emisije na televiziji i radiju u kojima se propagira ne-lingvistički pogled na jezik da je ovo ispravna riječ, a ono neispravna. Jezikoslovci koji sudjeluju u tim emisijama bi trebali javnosti objasniti da je purizam suprotan od znanosti, a oni već godinama govore obrnuto, baš usađuju purizam.

U znanosti u svijetu se za cilj jezične politike kaže da treba sprečavati sukobe unutar naci-

"Postoje učinkovite metode za sprečavanje nepotizma, naprimjer u Italiji postoji regulativa na fakultetima da se ne zapošljava osoba ako je u srodstvu do petog koljena s nekim na tom istom fakultetu. Takvu regulativu bi trebalo uvesti i kod nas"

"Umjesto da se u školama razvija svijest da je varijacija u jeziku najnormalnija stvar i bogatstvo, usađuje se neznanstveno shvaćanje da je cenzurirani jezik ispravan jezik. Uvode se umjetne promjene u jezik da bi se povećala razlika naspram susjeda"

razumije". Međutim, u lingvistici je odavno poznato da ako se jezik razumije, ako govornici tečno razgovaraju, onda to nije strani jezik, nego se radi o zajedničkom jeziku.

DANI: Jesu li se ikada političari izravno upetljali u Vaše izučavanje jezika? I, koji su pritisci koje ste trpjeli?

KORDIĆ: Stvar je u tome da su neki lingvisti postali aktivni članovi političkih stranaka. Općenito se kod naših lingvista zapaža zadnjih dvadesetak godina toliko izrazit trend približavanja političkome da se domaći jezikoslovci i političari više uopće ne razlikuju ni po sadržaju ni po tehnikama koje primjenjuju kad govore o jeziku. Tako je proizvedena kroz medije i škole opća halucinacija da je pitanje jezika stvar opstanka nacije pa se pojedinca koji govori istinu o jeziku gleda kao neprijatelja i tretira na taj način.

je i među nacijama, a jezična politika koja se sprovodi kod nas pravi takve sukobe. Drugo što je potrebno je objasniti javnosti da Srbi, Hrvati, Bošnjaci i Crnogorci ne govore stranim jezicima, nego varijantama policentričnog jezika. Uvažavanje tog činjeničnog stanja ne znači da se nacionalne varijante trebaju ujednačavati ili formirati zajedničku državu.

DANI: Kad kažete da su unutar akademske zajednice promjene jako teške i spore, postoje li ipak neke mogućnosti?

KORDIĆ: Da, postoje jer svaki fakultet ima etički kodeks koji zahtijeva od profesora da zastupa znanstveno dokazane spoznaje. To

znači da je profesore, koji unatoč znanstvenim dokazima tvrde da je riječ o nekoliko jezika, moguće prijaviti etičkoj komisiji pri fakultetu jer krše etički kodeks. Komisija onda može suspendirati takvog profesora.

DANI: Spomenuli ste nepotizam unutar akademske zajednice.

KORDIĆ: Da, kod jezikoslovaca ima niz primjera da su, recimo, njihove kćerke zaposlene na istim katedrama na kojima su očevo radili. Postoje učinkovite metode za sprečavanje nepotizma, naprimjer u Italiji postoji regulativa na fakultetima da se ne zapošljava osoba ako je u srodstvu do petog koljena s nekim na tom istom fakultetu. Takvu regulativu bi trebalo uvesti i kod nas.

DANI: Kako vidite perspektivu daljnjeg povećavanja jezičnih razlika i njihovog utjecaja da u nekoj budućnosti postanu različiti jezici? Možete li za to navesti neke usporedive primjere iz svijeta?

KORDIĆ: Jezične razlike su u našem slučaju čak manje nego između varijanata unutar drugih policentričnih jezika koje smo nabrojali. A za nastanak različitih jezika poznato je da pre-

sudnu ulogu igra teritorijalna razdvojenost ljudi koja sprečava komuniciranje između njih. Naprimjer, ako žive na različitim otocima rastrkanim po oceanu, kao što je slučaj na Pacifičkom području gdje živi samo jedan posto ljudske populacije, ali se tamo govori čak 20 posto različitih jezika na svijetu.

Za usporedbu, u Evropi živi 12 posto ljudske populacije, a govori se samo tri posto od ukupnog broja jezika u svijetu. Ali, i kad je prisutna teritorijalna razdvojenost, potrebno je vrijeme za nastanak različitih jezika. Vidimo na primjeru engleskog, portugalskog i španjolskog u Sjevernoj i Južnoj Americi da 500 godina nije dovoljno. A još kroz to doba nisu bila na raspolaganju sredstva globalne komunikacije, kao što je internet, koja danas postoje i jako usporavaju povećavanje razlika. ■